

KURBAN MASALARINDAKİ ANTHEMİON BEZEMELERİNİN AUGUSTUS DÖNEMİ TİPOLOJİK VE STİLİSTİK ÖZELLİKLERİ

Görkem Kökdemir

Özet

Hellenistik Döneme tarihlendirilmesine rağmen Pergamon-Büyük Sunak ile Ephesos ve Magnesia Artemis Sunakları avluları içerisinde yer alan kurban masalarının anthemion bezemelerindeki tipolojik ve stilistik özellikler, bu masaların Augustus Dönemine ait olabileceğini göstermektedir. Aşağıdaki çalışmada söz konusu bu özellikler, Augustus Dönemine tarihlendirilen diğer yapılarıdaki örnekler ile birlikte incelenecektir.

Anadolu'da bulunan ve Hellenistik döneme tarihlendirilen üç büyük anıtsal sunağa ait kurban masaları Augustus döneminde bir değişikliğe uğramış mıydı? Aşağıdaki çalışmada, söz konusu kurban masalarında kullanılan anthemion bezemelerinin incelenmesi ile bu soruya cevap aranacaktır. Ancak, sadece mimari bezemeler üzerinden yapılacak bir değerlendirme tek başına yetersiz kalacağından, çalışmanın başında Augustus dönemindeki imparatorluk kültürü ile birlikte yürütülen propagandanın Anadolu mimarisi üzerine yansımaları ve bu yansımaların sonuçları üzerinde durulacaktır¹.

Asia Eyaleti imparator Augustus'u, diğer eyaletlerde de olduğu gibi, tanrısal bir saygıyla yüceltmiş ve karşılamıştır. Bir kurtarıcı ve tanrısal bir güç olarak saygı

görmesi ile birlikte imparator Augustus, adına birçok tapınak ve sunak inşa edilmesine, şenlikler ve kurban törenleri düzenlenmesine izin vermiş ve onayak olmuştur². Eyaletlerdeki kentler, tanrı Augustus adına tapınak inşa etmek için adeta yarış içine girmiştir. Sikkelerden, yazıtlardan, antik kaynaklardan ve diğer arkeolojik bulgulardan edinilen bilgilere göre, Anadolu'da imparator adına çok sayıda

¹ Bu makale, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü III.Ulusal Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu'nda (2004-Ankara) tarafımdan sunulmuş olan bildirinin genişletilmiş halidir. Magnesia'daki konuyla ilgili örnekler üzerinde çalışma olanağı veren ve araştırma sırasında olumlu eleştirileri ile bana yol gösteren değerli hocam, Prof. Dr. Orhan Bingöl'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

² Augustus'un başa geçmesinden itibaren imparatorluk kültürünün kurulma izni için Roma'ya başvurulmaya başlanmış, karar aşamasında ise hem senato hem de imparator söz sahibi olmuştur. Örneğin, Augustus'un imparatorluğunun ilk yıllarında, Mytilene'nin bir kült kurma kararı, imparatorun onayına elçi aracılığı ile sunulmuştur. Eyaletlerdeki Augustus kültürü ile ilgili düzenlemelerin yapılmasında, imparator ve senatonun dışında, imparatorun bizzat görevlendirdiği kişiler de rol oynamıştır. Örneğin, Augustus'un, gayri resmi Asya valisi olarak iş gören, arkadaşı Vedius Pollio, Ephesos'da imparatorluk kültürüyle ilgili bir düzenlemeye gitmiş ve düzenleme Augustus tarafından da onaylanmıştır. Augustus'un Peleponessos'daki bir başka görevlisi de, imparatorluk şenliğinde, imparatora adanan kurbanların masraf ve gösterişi açısından hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır. Detaylı bilgi için bkz. Price 2004, 126 -133.

tapınak inşa edilmiş³ ve kentlerdeki kurban törenlerini ve şenlikleri idare etmek üzere yaklaşık 34 farklı kentte, Augustus kültürüne bağlı rahipler görev almıştır⁴.

Kentler Augustus'u, Teos⁵ ve Pergamon'da⁶ olduğu gibi kendi tapınağı içerisinde gösteren ya da Mylasa 'da⁷ olduğu gibi Olymposlu tanrıların ikonografisine benzer şekilde betimleyen sikkeler basarak, onun tanrısallığını ve ona olan saygılarını göstermeye çalışmıştır. Herkesin kullandığı ve sıkça el değiştirebilen sikkeler üzerindeki bu uygulamaya benzer şekilde, kişisel kullanımda olan gemlerde bile imparatorun tanrılaştırılmış betimlemeleri kullanılmıştır. Yaklaşık M.Ö. 10 yıllarına tarihlendirilen *Gemma Augustea*'da, imparator Augustus, Jupiter'in atribütleri olan kartal ve asa ile birlikte ve Jupiter'in ikonografisine uygun biçimde tahtta oturur şekilde, diğer tanrısal güçler ile birlikte betimlenmiştir⁸.

Augustus kültürü ile birlikte, külte bağlı olarak yürütülen bu uygulamalar başka yenilikleri de beraberinde getirmiştir. M.Ö. 9 yılında, eyalette kullanılan eski Makedon takvimi yerine, Augustus'un doğum günü olan 23 Eylül tarihini başlangıç olarak kabul eden Julian takvimi kullanılmaya başlanmıştır⁹. Yılın başlangıcı sayılan Augustus'un doğum günü, her yıl Augustus adına düzenlenen şenliklerde kutlanmış¹⁰, hâttâ bu şenlikler her ayın 23'ünde

kutlanmaya devam etmiştir¹¹. Şenlikler ister Augustus'un kültürü, ister doğum günü adına düzenlenmiş olsun, düzenlendikleri kentler için övünç kaynağı olmuş ve kentler arasında rekabete yol açmıştır¹².

Augustus ile birlikte ortaya çıkan yeni kült ve külte bağlı olarak kentlerde izlenebilen kültürel, sosyal ve dini değişim ile paralellik gösteren mimari dokudaki değişiklik, geçmişten gelen bir gelenekle tapınımları oldukça köklü olan diğer tanrı ve tanrıçalara ait kutsal alanlarda da kendini göstermiştir¹³. Örneğin, İlion Athena Kutsal Alanı, M.Ö. 85 yılında, Romalı komutan Fimbria tarafından tahrip edilmiş, tahrip olan bu kutsal alandaki tapınak ve diğer yapılarda, Augustus döneminde onarımlar ve yeni düzenlemeler yapılmıştır¹⁴.

M.Ö. 1. yüzyıldaki karışıklıklardan dolayı, Karia bölgesindeki Lagina da, İlion ile aynı kaderi paylaşmıştır. M.Ö. 40 yılında Labienus önderliğindeki Partlar, Hekate Kutsal Alanı'nı yağmalamıştır¹⁵. Bu saldırıdan büyük zarar gören kutsal alan, Augustus zamanında restore edilmiştir. İmparatorun yaptığı bu onarımlara ilişkin yazıt, Augustus dönemine tarihlendirilen¹⁶ Propylon'un lento bloğu üzerine kazanmış¹⁷ ve bu şekilde Augustus'un kent için yapmış

³ Maggie 1950, 1613 -1614; Hänlein-Schäfer 1985, 5-6; Price 2004, 403-448.

⁴ Price 2004, 114 -115. Her ne kadar Augustus'dan sonra başa geçen imparatorlar için de imparatorluk kültürü geleneği devam etmişse de, hiçbir imparator adına, Augustus dönemindeki kadar tapınak inşa edilmemiş ve imparatorluk kültürünün yayılım alanı bu dönemde olduğu kadar genişlememiştir, a.g.e. 115-116.

⁵ Zanker 1988, Fig.231 b.

⁶ SNG, Mysien 1050-1438, 1957, Taf. 43, No. 1290

⁷ SNG, Karien 2334-2867, 1962, Taf.82, No.2624

⁸ Zanker 1988, 230 -231, Fig.182.

⁹ Maggie 1950, 451, 480-481, 1294 dn. 52; Price 2004, 186-187.

¹⁰ Price 2004, 184-185.

¹¹ Price 2004, 120.

¹² Price 2004, 179, 217 vd.; Örneğin Mytilene, Augustus'un şerefine oyunlar düzenlemeye karar verdiğini en ünlü kentlere ilân etmiş ve ilânın nüshalarının bütün Akdeniz havzasına, Pergamon, Aktium, Brundision, Tarraco, Massalia, Suriye Antiokheia'sı ve adları şimdi kaybolmuş başka kentlere dağıtılmasına karar vermiştir.

¹³ Augustus kültürü ile birlikte Roma'da ve diğer eyaletlerde görülen değişiklikler ile ilgili detaylı bilgi için, bkz. Zanker 1988, Price 2004.

¹⁴ Maggie 1950, 469-470, dn.9; Rumscheid 1994, 18-19 (text band), 23 (taf. band); Winter 1996, 75; Rose 2002, 39-40, dn.34.

¹⁵ Bean 1980, 75.

¹⁶ Bean 1980, 75; Alzinger 1974, 7.

¹⁷ Bean 1980, 73; Rumscheid 1994, 23 (text band) ; Winter 1996, 75-76

olduğu bu destek ölümsüzleştirilmiştir. Ayrıca son yıllarda yapılan çalışmalarda, tapınağın Korinth başlıklarında görülen stil özelliklerinin Augustus dönemi stil özelliklerini yansıttığı ileri sürülmüştür¹⁸. Eğer bu görüş doğrudursa Hekate Tapınağı, İlion Athena Tapınağı gibi, Augustus döneminde bazı onarımlar geçirmiş olmalıdır.

Samos'daki Hera Kutsal Alanı da Augustus döneminde önemli değişikliklere sahne olmuştur. Büyük Sunak'ın Erken İmparatorluk döneminde yenilediği bilinmektedir¹⁹. Augustus, Samos'a üç farklı tarihte ziyarette bulunmuş ve uzun süre adada kalmıştır²⁰. Mimari bezemeleri, büyük ölçüde arkaik stil kullanılarak yapılmış olan sunak²¹, büyük bir olasılıkla bu ziyaretler sırasında, yani Augustus döneminde yenilenmiş olmalıdır. Yine bu dönemde, sunak dışında Hera Tapınağı'nda da bazı düzenlemelerin yapıldığı düşünülmektedir²². Samos halkı da tüm bu yenilemeler ve düzenlemelerden dolayı imparator adına bir tapınak inşa ederek teşekkür etmiştir²³.

Priene'deki örnek ise çok daha ilginçtir. Augustus döneminde Athena Kutsal Alanı'nda bir Propylon inşa edilmiş²⁴, ayrıca tapınağın arşitravındaki Augustus ithaf yazıtından da anlaşılacağı üzere Augustus döneminde aynı kutsal alan içerisinde,

imparator ve tanrıçaya ortak tapınılmıştır²⁵. Aynı şekilde kutsal alan içerisindeki sunak da bu dönemde imparator Augustus'a adanmıştır²⁶. Ayrıca, *Kutsal Stoa* olarak adlandırılan stoanın bir bölümünün Augustus döneminde tanrıça Roma ve Augustus'a ithaf edilen bir *Kaiserium* olarak düzenlendiği düşünülmektedir²⁷.

Magnesia ad Maeandrum, Pergamon ve Ephesos kentlerinde de Augustus döneminde, durumun diğer kentlerden pek farklı olmadığı anlaşılmaktadır.

Magnesia'da bugüne kadar yapılan araştırmalar sonucunda Augustus kültürle ilgili somut bir bulguya ulaşılamamıştır. Fakat kentte daha Hellenistik dönem içerisinde, M.Ö. 2-1. yüzyıllarda, tanrıça Roma adına festivaller düzenlendiği bilinmektedir²⁸. Ayrıca Artemis Kutsal Alanı ile agorayı birbirine bağlayan Propylon'un, Augustus döneminde inşa edildiği, 19.yy.'dan bu yana ileri sürülmektedir²⁹.

Pergamon'daki Augustus kültürle ilgili bilgilerimiz Magnesia kentine oranla daha fazladır. Öncelikle, Magnesia'da olduğu gibi, krallığın Roma'ya devredilmesinden sonraki dönemlerde tanrıça Roma adına festivaller düzenlenmiş ve hâttâ M.Ö.1. yüzyılda Roma kültürüne bağlı bir rahip görev

¹⁸ Alzinger 1974, 42; Vandeput 1997, 36.

¹⁹ Schleif yapı üzerinde yürüttüğü çalışmalardan sonra sunağın Erken İmparatorluk döneminde yenilediğini ilk kez ortaya koymuştur, Schleif 1933, 210; Rumscheid da yapının bezemelerini incelemiş ve bu yolla Büyük Sunağı M.Ö.50-25 yıllarına tarihlemiştir, Rumscheid 1994, 80 - taf. band.

²⁰ Maggie 1950, 440-469; Kyrieleis 1981, 51.

²¹ Schleif 1933, Taf. LIV-LVII; Kyrieleis 1981, 86.

²² Kyrieleis 1981, 51.

²³ Maggie 1950, 469.

²⁴ Wiegand-Schrader 1904, 129 vd.; Rumscheid 1998, 112-114.

²⁵ Rumscheid 1998, 132, fig.105; Ayrıca Koenigs, tapınağın inşaatının Augustus döneminde devam ettiğine işaret edecek şekilde, tapınaktaki taşçı işaretleri ile tapınağa ait bir tambur üzerinde bulunan bir yazıtı bu döneme tarihlemiştir. Ancak, tapınağın bezemelerinde bunu destekleyecek bir bulgunun yer almadığını belirtir. Koenigs 1983, 147,174, Taf.44,2.

²⁶ Wiegand-Schrader 1904, 126; Price 2004, 419.

²⁷ Hänlein-Schäfer 1985, 6; Rumscheid 1998, 75 -77.

²⁸ Maggie 1950, 1613.

²⁹ R. Kekule, Wochenschrift für klass. Philologie, 1894, 9; Rumscheid 1994, 41 (taf. band); ayrıca yapının tarihlendirilmesi yönelik son çalışmalar için, bkz. Kökdemir 2003.

almıştır³⁰. Augustus döneminde ise M.Ö. 29 yılında Augustus ve Roma adına bir tapınak ve *temenos* inşa edilmiş³¹, Asia Eyaleti adına uzun süre Augustus şenlikleri düzenlenmiştir³². Ayrıca Augustus döneminde, diğer tanrı ve tanrıçalara ait kutsal alanlarda da bazı düzenlemeler yapılmıştır³³.

Ephesos'da da, Magnesia ve Pergamon kentlerinde olduğu gibi, daha Hellenistik dönem içerisinde tanrıça Roma adına festivaller düzenlenmiş ve kültü bağli rahipler görev almıştır³⁴. Augustus döneminde ise kentte Augustus kültü ile birlikte çok büyük yapısal değişikliklerin yaşandığı anlaşılmaktadır³⁵. Julius Caesar ve Roma Tapınağı, şehrin içerisindeki Augustus Tapınağı, Augustus ve kuzeni adına yapılmış anıt ve Kutsal Portik, bu yapısal değişikliklere örnek olarak gösterilebilir³⁶. Artemision'da da bu dönemde bazı ölçüm çalışmalarının yapıldığı ve bir takım değişikliklere gidildiği epigrafik bilgilerden anlaşılmaktadır³⁷. Ayrıca, Artemision'daki yeni düzenlemelere işaret edecek şekilde sunak kazılarında, M.Ö. 1. yüzyıla tarihlendirilen yazıtlı heykel kaideleri bulunmuştur³⁸. Artemision'daki bu yenilemeler dışında kutsal alan içerisinde ikinci bir *Augusteion*'un yer aldığı varsayılmaktadır³⁹. Eğer bu varsayım doğruysa Priene'de olduğu gibi aynı kutsal alan içerisinde Augustus'a da tapınılmış ve belki de aynı sunak içerisinde

imparator ve tanrıçaya ortak kurbanlar kesilmiştir.

Aşağıda tek tek irdedeceğimiz Ephesos, Magnesia ve Pergamon sunaklarında da, diğer kentlerdeki uygulamalara benzer şekilde, Augustus döneminde bazı değişikliklerin yapıldığını gösterecek ipuçları karşımıza çıkmaktadır.

Ephesos Artemis Sunağı, Magnesia Artemis Sunağı ve Pergamon Büyük Sunak avluları içerisinde, birçok başka sunakta olduğu gibi⁴⁰, kurban ve sunu ritüellerinin gerçekleştirilmesi için kurban masalarının kullanıldığı varsayılmaktadır⁴¹.

Ephesos Artemis Sunağı avlusu içerisinde, törenler sırasında kullanılmak üzere yapılmış kült heykel kaidesinin ve hayvanların kurban edilmesi için düzenlenmiş rampanın yanı sıra, rampanın güney ucunda, kesilen kurbanların yakılması için tasarlanmış bir adet kurban masasının⁴² yer aldığı düşünülmektedir. Kurban masasının rekonstrüksiyonu, masaya ait olduğu düşünülen taç bloklarından ve rampanın hemen güney ucunda görülebilen, temel kalıntılarından yola çıkılarak varsayımsal olarak oluşturulmuştur⁴³ (Çiz. 1.1).

Magnesia Artemis Sunağı'nda kullanıldığı düşünülen kurban masası hakkında ilk detaylı çalışma Gerkan tarafından yapılmıştır⁴⁴. Gerkan, kurban masasına ait olduğunu varsaydığı köşe taç

³⁰ Maggie 1950, 1613.

³¹ Hänlein-Schäfer 1985, 6; Radt 1999, 44 vd.

³² Price 2004, 184–185.

³³ Augustus, Athena Kutsal Alanına bir heykelini diktirmiş ve Antonius'un kentten ve kutsal alanlardan çaldıklarını kente iade etmiştir. Maggie 1950, 469; Radt 1999, 45, 163, Abb.108.

³⁴ Maggie 1950, 1613.

³⁵ Price 2004, 236 – 237.

³⁶ Price 2004, 412–413; Ayrıca, Ephesos'daki Augustus dönemi yapıları için bkz. Alzinger 1974.

³⁷ Die Inschriften von Ephesos Teil V, *IK* Band 15, 52–55, No: 1522–1525.

³⁸ Muss - Bammer 2001, 117–118, Kat:177–178.

³⁹ Alzinger 1974, 62; Konuyla ilgili tartışmalar için bkz. Price 2004, 413.

⁴⁰ Kurban masalarının kullanımına ilişkin diğer örnekler için bkz. Şahin 1972.

⁴¹ Ephesos için bkz, Bammer-Brein 1978, s.177 vd. ; Muss – Bammer 2001; Magnesia için bkz. Gerkan 1929, Bingöl 1998, 36–40, Çetin 2003; Pergamon için bkz. Kästner 1996, 68 vd. ; Hoepfner 1996a, 23 vd.; Hoepfner 1996b, 58 vd.; Radt 1999, 168 vd.

⁴² Araştırmamız içerisinde geçen "kurban masası", son çalışmalarda *Eschara* olarak anılan bölüm için kullanılmıştır, Muss-Bammer 2001.

⁴³ Bkz. dn.41.

⁴⁴ Gerkan 1929, Bingöl 1998, Çetin 2003.

bloğundan yola çıkarak masanın olası konumu, şekli ve boyutu hakkında yorumlarda bulunmuştur. Sunağın içerisinde bir kurban masasının yer aldığına ilişkin Gerkan'ın ileri sürmüş olduğu görüş, konu üzerinde çalışan diğer araştırmacılar tarafından kabul edilmiştir. Ancak masanın boyutu ve konumu hakkında, sunağın mimarisine yönelik yapılan rekonstrüksiyon önerilerine bağlı olarak, farklı varsayımlar ileri sürülmüştür⁴⁵ (Çiz. 1.2).

Magnesia ile aynı plan yapısına sahip Pergamon Büyük Sunak'da da sütunlarla çevrili podyumun ortasında bir adet kurban masasının kullanıldığı düşünülmektedir. Fakat çok az sayıda parçası gün ışığına çıkartılan kurban masasının boyutu ve konumu hakkında verilen öneriler Ephesos ve Magnesia'da olduğu gibi varsayımlara dayandırılmaktadır⁴⁶ (Çiz. 1.3).

Bu üç sunakta kullanıldığı düşünülen kurban masalarının ortak özelliği; farklı boyut ve tiplerde yapılmış bu masaların, içerisinde yer aldıkları sunak mimarisinden bağımsız olarak tasarlanmış olmalarıdır⁴⁷.

Başka bir deyişle, sunağın inşa tarihinden sonra, kurban masalarında yapılacak herhangi bir değişiklik sunakların ana mimarisini değiştirmeyecek ve etkilemeyecektir.

Hellenistik döneme tarihlendirilen üç sunaktaki kurban masasının⁴⁸ bu ortak özelliğinin yanı sıra, her üçünde kullanılmış olan ve aşağıda detaylı şekilde incelenecek anthemion bezemelerinde de, sunakların tarihlendirildikleri dönemden farklı bir döneme işaret eden tipolojik ve stilistik özellikler bulunmaktadır.

ANTHEMİON ŞEMALARI

Üçlü Şema (Tablo 1)

Magnesia Artemis Sunağı'na ait bir adet sol köşe taç bloğu, Humann dönemindeki kazı çalışmaları sonucunda gün ışığına çıkartılmıştır⁴⁹ (Res. 1). Bu bloğun sunağın avlusundaki kurban masasına ait olduğu ise ilk kez Gerkan tarafından ileri sürülmüştür⁵⁰. Bugün Berlin Pergamon Müzesi'nde bulunan bu blok ile aynı boyutlara sahip⁵¹ iki adet blok daha, Bingöl başkanlığında yürütülen çalışmalar sonucu ortaya çıkartılmıştır (Res. 2-3). Berlin'deki blok ile son yıllarda ortaya çıkartılan blokların profilleri ve bu profillerin üzerinde kullanılan bezemeler incelendiği zaman üç bloğun da benzer olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca her üçünde kullanılan ve aşağıda detaylı şekilde

⁴⁵ Diğer araştırmacıların yorumları ve son rekonstrüksiyon önerisi için bkz. Bingöl 1998, 36-40; Çetin 2003.

⁴⁶ Ayrıca, kurban masasının tacını oluşturan sima bloklarının üst yüzlerindeki dübel izlerinden masanın üstünde heykellerin kullanıldığı ileri sürülmüştür, bkz. dn.41.

⁴⁷ Ayrıca bu görüşümüzü destekleyecek şekilde, Magnesia kurban masasında kullanılan bezemeler ile sunağın dış cephesinde kullanılan bezemeler arasında stilistik açıdan büyük farklılıklar bulunmaktadır (Sunağın dış cephe anthemion bezemeleri için bkz. Rumscheid 1994, Taf.85.3) Aynı şekilde, Pergamon dış cephesi ile kurban masası mimarisi arasında farklı uygulamalar ile karşılaşılmaktadır. Pergamon sunağı dış cephesinde hiçbir mimari süsleme kullanılmazken, kurban masasında oldukça zengin süslemeler kullanılmıştır. Aynı zamanda dış cephede friz kullanılmamasına rağmen kurban masası üzerinde anthemion bezemeli bir friz kullanılmıştır (Pergamon dış cephesi için bkz. Rumschied 1994, Taf. 122.1; kurban masası için bkz. Kästner 1996, 68 vd.).

⁴⁸ Yapıların tarihlendirilmesine ilişkin literatür ve detaylı bilgi için bkz. dn.41; Ephesos kurban masasına ait taç bloğu araştırmacılar tarafından sunak ile aynı tarihe verilmesine rağmen Başaran, sunağın kurban masasına ait taç bloğu ile sunağın podyumunda kullanıldığı düşünülen (sunağın rekonstrüksiyon önerisi için bkz. Muss- Bammer 2001, 126 vd, Abb. 488) meander bezemeli bloğun üst profilinde kullanılan anthemion bezemelerini Augustus dönemine tarihlemiştir, bkz. Başaran 1995, 29, 152-153.

⁴⁹ Humann 1904, 93, Abb. 89-91.

⁵⁰ Gerkan 1929, 22 vdd.

⁵¹ Gerkan 1929, Taf. VI. Nr.28

incelenecek anthemion şemalarının da benzer olduğu tespit edilmiştir. Fakat bu benzerliklerinin yanı sıra, Berlin’de bulunan köşe bloğu ile son yıllarda ortaya çıkartılan bloklardan bir tanesi üzerindeki anthemion bezemelerinin işçilikleri birbirleriyle benzerken aynı tip ve aynı formda bir blok olmasına rağmen diğer üçüncü blok üzerinde kullanılan anthemion bezemelerinin işçiliğinde ise farklılıklar görülmektedir⁵² (Res. 4-6).

İşçilik detayları açısından tam olarak örtüşmemelerine rağmen; gerek aynı boyut ve profillere sahip olmasından gerekse üzerinde kullanılan anthemion şemalarında görülen tipolojik benzerliklerden dolayı, Gerkan’a da dayanarak bu üç blok, araştırma içerisinde, kurban masasına ait bloklar olarak değerlendirilecektir.

Bloklar üzerindeki anthemion şemaları incelendiği zaman; Berlin’de bulunan köşe bloğu üzerinde “*½ Kapalı Palmet - Açık Palmet(Lotus?) — Açık Palmet (Lotus?) - ½ Kapalı Palmet*” (Çiz. 1.4; Res. 4), Bingöl başkanlığında bulunan ikinci blok üzerinde ise aynı şekilde “*½ Kapalı Palmet - Açık*

Palmet(Lotus?) — Açık Palmet (Lotus?) - ½ Kapalı Palmet” (Res. 5) bezeklerinden oluşan bir şemanın kullanıldığı anlaşılmaktadır. Üç bezekten ya da başka bir deyişle üç bezek aksından oluşan bu şema, araştırma içerisinde **Üçlü Şema** olarak adlandırılacaktır. Aynı şekilde, anthemion bezemelerinin işçiliği diğer iki bloktan farklı olan üçüncü blok üzerinde de üç bezek aksından oluşan Üçlü Şema kullanılmıştır. Bu blok üzerindeki şema, “*½ Kapalı Palmet - Lotus - Açık Palmet- ½ Kapalı Palmet*” bezeklerinin yan yana kullanılmasıyla oluşturulmuştur (Res. 6).

Magnesia kurban masasında kullanılan örnekler benzer şekildeki Üçlü Şemalar; Augustus dönemine tarihlendirilen⁵³ yine Magnesia kentindeki Propylon’da, Priene, Stratonikeia ve Roma’daki bazı yapılar ile Claudius dönemine tarihlendirilen⁵⁴ Hierapolis’deki lahit kapağı ve Nero dönemine tarihlendirilen⁵⁵ Ephesos’daki Domitian caddesindeki “Socle” Yapısı saçaklığı üzerinde karşımıza çıkmaktadır (Res. 7-13 Tablo 1).

Roma dönemine tarihlendirilen bu örnekler ile Magnesia kurban masası örnekleri birlikte değerlendirildikleri zaman; kapalı palmetler arasında, lotus ve açık palmet bezeklerinin kullanılması tüm örneklerde görülen ortak özelliktir. Lotus ve açık palmetler, kapalı palmetler arasında ya dönüşümlü olarak (Res. 6, 7, 9), ya aynı tipte (Res. 4, 5, 10, 13) ya da aynı tipte, fakat farklı stil özellikleri ile yan yana kullanılmıştır. Bu farklı stil özellikleri Priene’de lotusların aks yapraklarında görülmektedir. Yan yana kullanılan lotusların

⁵² Magnesia’daki örneğe benzer şekilde, aynı yapı, hâttâ aynı yapı elemanı üzerinde, farklı stil özelliklerine sahip bezemelerin kullandığı örnekler, diğer kentlerde de rastlanmaktadır. Örneğin, Didyma Apollon tapınağına ait, Hadrian dönemine tarihlendirilen sütun kaidesinin üzerinde, farklı stil özellikleri gösteren kıvrık dal bezemelerinin kullanıldığı saptanmıştır, Pülz 1989, Pl. 3.1-2. Pülz, bu farklılığın sütun kaidesinde çalışan iki farklı ustanın kaynaklandığını ileri sürmüştür (Pülz 1989, 25-27). Vandeput, bezemelerin tarihlendirilmesine yönelik kriterlere ilişkin yaptığı kısa çalışmada, Didyma’daki bu örneğe deyindiği gibi, aynı yapı üzerinde tespit edilen ve farklı ellerden kaynaklanan stil özelliklerinin görüldüğü başka örnekler de yer vermiştir, Vandeput 1995. Magnesia’daki kurban masasında karşımıza çıkan bu stil farklılığı büyük bir olasılıkla, diğer örneklerin paralelinde, aynı yapı elemanı üzerinde çalışan iki farklı ustanın işçiliklerinden kaynaklanmaktadır. Ancak, sunak üzerinde ileride yürütülecek çalışmalar çerçevesinde, yapının diğer mimari problemleri ile birlikte bu farklılığın sebeplerinin de kapsamlı bir şekilde tekrar araştırılması gerekmektedir

⁵³ Magnesia Propylonu için bkz. dn. 27; Priene Bouleuterion Altarı için bkz. Rumscheid 1998, 58-59; Stratonikeia İmparatorlar Tapınağı için bkz. Tırpan 1998, 31, Çiz.14 A., Res.24 b. ; Roma Aemilia Bazilikası için bkz. Strong-Perkins 1962, 22 vd., Pl.XIX b.

⁵⁴ Hierapolis’deki lahit için bkz. D’Andria 1987, 101.

⁵⁵ Strocka 1978, 909, Abb.21.

aks yaprakları, bir lotusta içbükey, arkasından gelen diğer lotusta ise düz olarak işlenmiştir (Res. 11). Bu şekilde iki farklı stildeki lotus bezeği, kapalı palmetler arasında kullanılarak üçlü şema oluşturulmuştur. Magnesia Propylonu (Res. 8) ve Hierapolis'deki (Res. 12) örneklerde ise şema içerisinde, farklı stil özelliklerine sahip, açık palmet bezekleri kullanılmıştır. Bu örneklerdeki açık palmet-lerde görülen stil farklılığı palmetlerden bir tanesinin dışa açılan yapraklarının oval, arkasından gelen diğer palmetin dışa açılan yapraklarının ise sivri uçlu işlenmesinden kaynaklanmaktadır.

Altılı Şema (Tablo 2)

Başaran tarafından Augustus dönemine tarihlendirilen⁵⁶ Ephesos Artemis Sunağı'nın podyumunda kullanılan meander bezemeli bloğun üst profilinde, üçlü şemaya benzer nitelikte bir anthemion şemasının kullanıldığı görülmektedir⁵⁷. Blok üzerinde iki kere tekrarlanmasından dolayı bilinçli olarak uygulandığı anlaşılan ve bezek sayılarından dolayı, araştırma içerisinde, **Altılı** olarak adlandırılacak bu şema "*½ Kapalı Palmet - Lotus - Açık Palmet - Lotus - Açık Palmet - Lotus- ½ Kapalı Palmet*" bezeklerinden oluşmaktadır (Çiz. 1.5; Res.14).

Altılı Şema, üç adet aynı tipteki bezeğin (lotus) Üçlü Şema'nın içerisinde kullanılan diğer bezekler arasına eklenmesiyle oluşturulmuştur. Bu özelliği ile Üçlü Şema'nın genişletilmiş bir versiyonu olarak kabul edilebilecek Altılı Şemalar, Üçlü Şema'da olduğu gibi, Roma dönemi yapıları içerisinde karşımıza çıkmaktadır⁵⁸ (Res. 15-16 Tablo 2).

Ephesos örneği ile Magnesia ve Didyma örnekleri arasındaki tek fark, şema içerisindeki açık palmetlerde görülmektedir. Ephesos örneğinde açık palmet bezekleri şema içerisinde aynı tipte kullanılmıştır (Çiz. 1.5; Res. 14). Magnesia (Res. 15) ve Didyma (Res. 16) örneklerinde ise, Üçlü Şema örneklerine benzer şekilde, açık palmetlerden bir tanesinin dışa açılan yaprakları oval, diğer açık palmetin dışa açılan yaprakları sivri uçlu işlenmiştir. Bu şekilde, şema içerisinde, farklı stil özelliklerine sahip iki farklı açık palmet tipi kullanılmıştır⁵⁹.

Sekizli Şema

Ephesos Artemis Sunağı'ndaki kurban masasına ait olduğu düşünülen taç blokları üzerindeki anthemion bezemeleri incelendiği zaman, sekiz bezek aksından oluşan ve sekiz bezekten sonra blok üzerinde kendisini yineleyen bir şemanın kullanıldığı anlaşılmaktadır. Detaylı bakılacak olursa, bu sekiz bezek aksının oluşmasının sebebi, Üçlü ve Altılı Şema örneklerine benzer şekilde, iki farklı açık palmet tipinin şema içerisinde kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Şema içerisinde kullanılan ilk açık palmetin dışa açılan yaprakları oval, ikinci açık palmetin dışa açılan yaprakları ise sivri uçlu işlenmiştir. Bu şekilde, şema "*½ Kapalı Palmet - Lotus - Açık Palmet Tip a) - Lotus - Kapalı Palmet - Lotus - Açık Palmet (Tip b) - Lotus-½ Kapalı Palmet*" bezeklerinin yan yana gelmesiyle oluşturulmuştur (Çiz. 1.6; Res. 17).

Ephesos Artemis Sunağı kurban masasında görülen ve araştırma içerisinde **Sekizli Şema** olarak adlandırılacak benzer

⁵⁶ Bkz. dn. 48

⁵⁷ Podyumda kullanıldığı ileri sürülen meander bezemeli bloklardan yedi adet bulunmuştur. Ancak, sadece bir tanesi üzerindeki anthemion bezemeleri günümüze kadar korunmuştur, bkz. Muss-Bammer 2001.

⁵⁸ Didyma Apollon Tapınağı sütun kaidesinin tarihlendirilmesi için bkz. Pülz 1989, 130-131, Taf.2,2.

⁵⁹ Pülz de çalışmasında, kaide üzerindeki anthemion bezemelerinde kullanılan farklı stil özelliklerindeki palmet tiplerine deyinmiştir, Pülz 1989, 25.

şemalar, yine Roma dönemi yapıları içerisinde karşımıza çıkmaktadır⁶⁰ (Res. 18-20 Tablo 3).

Yukarıda, Roma dönemine tarihlen-dirilen yapılarda tespit edilen **Üçlü**, **Altılı** ve **Sekizli Şemaların**, özellikle Augustus dönemi içerisinde yoğun olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak, Magnesia ve Ephesos Kurban masası ile Ephesos Sunağı podyumunda da tespit edilen bu üç şemanın; 25 adet örnek incelendiği zaman, sunakların tarihlendirildikleri Hellenistik dönemde kullanılmadığı, bu şemaların yerine bu dönem içerisinde, farklı tipte, üç ana şemanın yoğun olarak kullanıldığı ortaya çıkmıştır⁶¹ (Tablo 5). Hellenistik dönemde kullanılan bu şemalar;

“ ½ Kapalı Palmet- Lotus- ½ Kapalı Palmet ” bezeklerinin yan yana gelmesiyle oluşan **İkili Şema – tip^A**;

“½ Açık Palmet – Lotus- ½ Açık Palmet ” bezeklerinin yan yana kullanılmasıyla oluşan **İkili Şema – tip^B**,

“½ Kapalı Palmet - Lotus- Açık Palmet – Lotus- ½ Kapalı Palmet ” bezeklerinin yan yana kullanılmasıyla oluşan **Dörtlü Şema**'dır (Tablo 5; Res. 21 – 23).

⁶⁰ Ephesos M. Mithridates Kapısı'nın tarihlendirilmesi için bkz. Rumscheid 1994, 16–17 (taf. band).

⁶¹ Bu örnekler dışında, bezemelerinin stilistik özelliklerinden dolayı Hellenistik döneme tarihlendirilen yapılara ait başka örnekler de bulunmaktadır. Ancak böyle bir çalışma içerisinde tüm örnekleri değerlendirme kapsamı içerisinde almak ve bezemeler üzerinde tek tek inceleme yapmak araştırmamızın kapsamı dışındadır. Ayrıca ileride ortaya çıkartılacak yeni buluntular da düşünüldüğü zaman yukarıda yaptığımız şekilde bir değerlendirme, hiçbir zaman tüm örnekleri içermeyecektir. Bu nedenle araştırmamız içerisinde, Hellenistik Dönemi en iyi şekilde temsil ettiğini düşündüğümüz, tarihlendirilmeleri herkes tarafından kabul gören, yeterli sayıda örnek değerlendirme kapsamına alınmıştır. Çalışmanın sonunda değerlendirme içerisine alınmayan örneklerden bazılarına tekrar değinilecektir.

PALMET BEZEKLERİNDEN ÇIKAN ANTHEMİON-KIRIK DALLAR⁶² (Tablo 4)

Anthemion - kıvrık dalların palmet bezeklerinden çıkması Magnesia, Ephesos ve Pergamon kurban masalarındaki anthemion bezemelerinde karşımıza çıkan ortak özelliktir. Ephesos ve Pergamon kurban masalarındaki anthemion-kıvrık dallar palmet altında oluşturulmuş çanak yapraklarından (Çiz. 1.6), Magnesia kurban masasındaki anthemion- kıvrık dallar ise palmetlerin göbeklerinden çıkmaktadır (Çiz. 1.4). Pergamon, Ephesos ve Magnesia kurban masalarında tespit edilen, palmetlerden çıkan anthemion-kıvrık dal bezeklerinin Roma dönemi yapılarına ait

⁶² Anthemion bezemeleri içerisinde kullanılan filizler ile bu filizlerin oluşturduğu volütlerden meydana gelen ve “asma bıyıkları”nı andıran bitkisel bezekler; Almanca *ranke* olarak adlandırılan *kıvrık dal* bezemeleri ile stilistik ve tipolojik yönden benzeşmektedir. Anthemion bezemeleri içerisinde kullanılan bu bezekler incelendiği zaman; ana dalların çıktığı *akanthus* formulu çanaklar (bkz. Magnesia Propylonu eğimli siması), yivlendirilmiş ana dallar (bkz. Athena Tapınağı eğimli sima), ana dallardan çıkan filizler ve filizlerin oluşturduğu volütler (bkz. Athena Tapınağı eğimli sima), filizlerin bitimlerinde kullanılan çiçek bezekleri (bkz. Pergamon Büyük Sunağı anthemion şeması), filizlerin çıktığı yerlerdeki *akanthus* formulu örtü yaprakları (bkz. Athena tapınağı eğimli sima), aynı şekilde, *kıvrık dal* bezemelerinde de karşımıza çıkan stilistik ve tipolojik özelliklerdir (kıvrık dal bezemeleri için bkz. Schede 1909, Taf. XXXI.1). Yine, palmet altındaki *akanthus* formulu çanak yapraklarından çıkan (Magnesia Propylonu, doğu cephe, eğimli siması) “asma bıyığı” formundaki bu bitkisel bezekler; “Kıta Yunanistan” tipi olarak adlandırılan (Schede 1909, 40-76) ve yatay simalar üzerinde kullanılan *kıvrık dal* bezemelerini andırmaktadır. *Kıvrık dal* bezemeleri ile olan stilistik ve tipolojik benzerliklerine rağmen, anthemion bezemeleri içerisinde kullanılan bu bitkisel bezekler için farklı bir terminolojinin kullanılması kavram kargaşasına neden olacaktır. Bu nedenle, anthemion bezemelerinde kullanılan bu bezekler; *kıvrık dal* bezemeleri ile karıştırılmaması da düşünülerek, araştırma içerisinde *anthemion-kıvrık dal* bezekleri olarak adlandırılacaktır.

anthemion bezemeleri⁶³ içerisinde de kullanıldığı anlaşılmaktadır (Res. 24- 38 Tablo 4).

Bu örnekler ışığında, Roma dönemine tarihlendirilen yapılarda tespit edilen, palmetlerden çıkan anthemion-kıvrık dal bezeklerinin özellikle Augustus dönemi içerisinde yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak Magnesia, Ephesos ve Pergamon kurban masaları ile Ephesos Sunağı podyumunda da kullanılan bu bezeklerin, Üçlü, Altılı, Sekizli Şemalar'da olduğu gibi, Hellenistik dönem içerisinde kullanılmadıkları anlaşılmaktadır (Tablo 5). Hellenistik döneme tarihlendirilen yapılarda kullanılan anthemion-kıvrık dallar incelendiği zaman; genellikle bu bezeklerin ya lotuslardan çıktığı (Res. 39-42), ya da diğer bezeklerden *bağımsız* olarak⁶⁴ işlendiği tespit edilmiştir. (Tablo 5; Res. 43).

ANTHEMİON - KIVRIK DAL BEZEKLERİNDE KULLANILAN ÇİÇEKLER

Pergamon Büyük Sunak kurban masası üzerinde kullanılan anthemion bezemeleri incelendiği zaman palmetlerin altındaki akanthus formlu çanak yapraklarından çıkan anthemion-kıvrık dal bezeklerine ait

filizlerden bir tanesinin, yukarı, bezeme üst sınırına doğru dönerek ucunda bir çiçek bezeği ile sonlandığı görülmektedir. Pergamon örneğine benzer şekilde çiçek bezekleri ile sonlanan anthemion-kıvrık dal bezeklerindeki filizlere benzer örnekler, Klasik döneme tarihlendirilen yapılarda karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Klasik dönemin ünlü yapılarından biri olan Erekhtheion'da kullanılan anthemion-kıvrık dal bezeklerinden yukarı doğru çıkan filizler rozet bezekleri ile sonlandırılmıştır⁶⁵ (Res. 44). M.Ö. 4. yüzyıla tarihlendirilen Epidauros Tholosu'nda kullanılan filizler de, Erekhtheion'a benzer şekilde, açık palmet bezekleri ile sonlandırılmıştır⁶⁶ (Res. 45). Her iki örnekte de filizlerin bitimlerinde kullanılan çiçekler hep aynı tipte işlenmiştir. Erekhtheion ve Epidauros'daki örneklere benzer şekilde, yine M.Ö. 4. yüzyıla tarihlendirilen Thasos Agorası'nda bulunmuş bir blok üzerinde de, aynı tip çiçek bezekleri ile sonlandırılan filizler kullanılmıştır⁶⁷ (Res. 46). Ancak Klasik dönem örnekleri ile ilk bakışta benzerlik gösterse de Pergamon anthemion-kıvrık dal bezeklerindeki filizlerin bitimlerinde kullanılan çiçeklerin her palmetten sonra farklı tiplerde işlendiği görülmektedir (Res. 47). Bu özelliği ile Klasik dönem örneklerinden ayrılan, Pergamon örneğine benzer bir örnek yine Augustus dönemi içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Augustus dönemine tarihlendirilen⁶⁸ Magnesia Propylonu doğu cephe kuzey köşe eğimli sima bloğu üzerindeki anthemion-kıvrık dal bezeklerindeki filizlerden bir tanesi de yukarı doğru çıkmaktadır⁶⁹.

⁶³ Didyma Apollon Tapınağı taç blokları için bkz. Pülz 1989,140-143, Taf. 18.8-9, 19.1-6; Ephesos Memmius Anıtı için bkz. Outschar 1990, 80 vd., Abb.16; Lagina için bkz. dn.14; Antiocheia için bkz. Rumscheid 1994, 4-5 (taf. band); Sagalassos için bkz. Vandeput 1997, 46-49; Priene için bkz. dn.53; Ankyra için bkz. Rumscheid 1994, 3-4 (taf. band); Miletos Tiyatro için bkz. Başaran 1995, 200, Lev.32d.

⁶⁴ Bağımsız anthemion-kıvrık dal bezeklerinin Arkaik dönemden Roma döneminin sonuna kadar uzun bir zaman diliminde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Arkaik ve Klasik dönem bağımsız kıvrık dal örnekleri için bkz. Schede 1909, Taf. III. 7 / Taf. III. 15.17.18.21 / Taf. IV.24; Paton - Stevens 1927, Pl. XXXVII.1; Roma Dönemi için bkz. Başaran 1995, Lev.4d / Lev.6c / Lev.26.c; Vandeput 1997, Pl.22,3.; Hellenistik Dönem için bkz. Tablo 5.

⁶⁵ Paton - Stevens 1927, Pl. XXXVII.2

⁶⁶ Voigtländer 1975, 48; Gruben 1986, s.138 vd.

⁶⁷ Daux 1967, 98-99, Fig.43; Voigtländer 1975, 48.; Kıta Yunanistan'daki örneklere benzer şekilde, yine M.Ö. 4. yüzyıla tarihlendirilen Suriye'de bulunmuş diğer bir örnek üzerinde de, aynı tip çiçek bezekleri ile sonlandırılan anthemion-kıvrık dal bezeklerinin kullanıldığı görülmektedir, Stucky 1990, 28, Abb.2.

⁶⁸ Bkz. dn.29

⁶⁹ Humann döneminde yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkartılan, Propylon'a ait eğimli sima

Filizlerin bitimlerindeki çiçek bezekleri ise Klasik Dönem örneklerinden farklı olarak, Pergamon'da olduğu gibi, değişik tiplerde işlenmiştir (Res. 48).

Pergamon Büyük Sunak kurban masası ile Magnesia Propylonu siması anthemion bezemelerindeki bu uygulama, anthemion bezemeleri dışında Augustus dönemine tarihlendirilen kıvrık dal bezemelerinde de görülmektedir. Anthemion bezemelerinde olduğu gibi kıvrık dal bezemelerinde de merkez çanaktan simetrik olarak çıkan filizlerin bitimlerindeki çiçek ve doldurma bezekleri farklı tiplerde işlenmiştir. Örneğin, Magnesia Propylonu'na ait fil ayağı başlığı üzerinde, merkezde yer alan akanthus çanaktan çıkan filizler simetrik olarak ilerlemekte, ancak filizlerin bitimlerinde kullanılan çiçek bezeklerinin farklı tiplerde işlendiği anlaşılmaktadır (Res. 49). Aynı şekilde, Augustus dönemine tarihlendirilen⁷⁰ Stratonikeia İmparatorlar Tapınağı'na ait anta başlığı üzerindeki kıvrık dal bezemelerinde de, filizlerin bitimlerinde

kullanılan çiçek bezekleri merkez çanağın sağında ve solunda farklı tipte işlenmiştir (Res. 50). Stratonikeia Tiyatrosu sahne binasının üçüncü katındaki aedícula alınlığında kullanılan kıvrık dal bezemelerinde de benzer bir uygulama görülmektedir. Augustus dönemine tarihlendirilen⁷¹ bu örnek üzerindeki merkez akanthus formlu çanaktan çıkan filizler, sağa ve sola simetrik olarak ilerlemektedir. Ancak bitimlerindeki çiçek bezekleri, diğer dönem örnekleri gibi, simetriyi bozacak şekilde farklı tiplerde işlenmiştir (Res. 51).

Anadolu dışındaki örneklerde de Augustus döneminde, Pergamon ve diğer örneklerde karşılaştığımız şekilde, bezemelerdeki simetri içerisinde, detay farklılıklarının uygulandığı anlaşılmaktadır. Augustus dönemine tarihlendirilen⁷² gümüş bir krater üzerinde, ilk bakışta simetrik gibi gözüken kıvrık dal bezemelerinde kullanılan çiçek bezeklerinin, detaylı bakılacak olursa, farklılaştıkları görülmektedir (Res. 52). Yine Augustus Dönemine tarihlendirilen⁷³ bir diğer örnekte, bir mermer masa üzerinde kullanılan kıvrık dal bezemelerinde de, simetrik olarak ilerleyen filizlerin bitimleri, Anadolu'daki örneklerde olduğu gibi, farklı tiplerde işlenmiştir (Res. 53).

Hellenistik dönem örnekleri incelendiği zaman ise bu tip farklı detaylandırmaların kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Bu döneme ait yapılarda kullanılan kıvrık dal bezemelerindeki çiçek ve doldurma bezekleri, akanthus çanağın sağında ve solunda simetriyi bozmayacak şekilde, aynı tipte işlenmiştir (Res. 54-56).

Augustus dönemi anthemion ve kıvrık dal bezemelerinde görülen detaylardaki farklılıklara benzer şekilde, Ephesos Artemis Sunağı kurban masası tacına ait anthemion

bloklarından, doğu cephe kuzey köşe sima bloğunun çizimi, Alman araştırmacılar tarafından yayınlanmıştır, Humann 1904, Abb.136. Bu çizim üzerinde, eğimli sima bloğunun cephe yüzünde sağdan sola doğru sırasıyla, $\frac{1}{2}$ Kapalı palmet-Lotus-Açık Palmet-Lotus-Açık Palmet-Lotus-Kapalı palmet-Lotus bezeklerinin kullanıldığı görülmektedir. Fakat bugün için Berlin Müze deposunda bulunan blok incelendiği zaman, bloğun orijinalinde çizimden farklı olarak, sağdan sola doğru sırasıyla, $\frac{1}{2}$ Kapalı palmet-Lotus-Açık Palmet-Lotus-Kapalı palmet-Lotus-Akanthus- $\frac{1}{2}$ Lotus bezeklerinin kullanıldığı anlaşılmıştır. Humann'ın çiziminde, palmetlerin altındaki akanthus formlu çanaklardan çıkan anthemion-kıvrık dal bezekleri, sağdan sola doğru sırasıyla, $\frac{1}{2}$ Kapalı Palmet-Lotus-Açık Palmet-Lotus bezekleri arasında doğru olarak verilmiştir. Ancak, Humann'ın çiziminden farklı olarak bloğun orijinalinde ise, diğer bezekler arasında (sağdan sola doğru, Kapalı palmet-Lotus-Akanthus- $\frac{1}{2}$ Lotus), Pergamon kurban masasında kullanılan anthemion-kıvrık dal bezeklerine benzer bezeklerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Kökdemir 2003.

⁷⁰ Tırpan 1998, 66.

⁷¹ Mert 2002, 187.

⁷² Zanker 1988, 182 vd., Fig. 188

⁷³ Zanker 1988, 269-270, Fig.211

bezemeleri içerisindeki bezeklerde de bazı farklılıklar tespit edilmektedir. Bu farklılıklardan ilki, lotus bezeklerinin çanak yapraklarında karşımıza çıkmaktadır. Mimari bir yapıda kullanıldığı düşünüldüğü zaman ilk bakışta fark edilmesi zor olmasına rağmen usta, her palmetten sonra kullanılan lotus bezeklerinin çanak yapraklarını farklı şekilde işlemiştir. Dikkatli bakılacak olursa, birinci lotusun altındaki çanak yaprakları akanthus yaprakları formunda işlenirken, kendisinden sonra gelen ikinci lotus bezeginin çanak yaprakları düz işlenmiştir (Çiz 1.6. Res. 16). Lotuslardaki detaylara benzer nitelikteki bir diğer fark, palmetlerin göbeklerinde kullanılan akanthus yapraklarında görülmektedir. Yine ilk bakışta fark edilmesi zor olmasına rağmen, palmetlerin altındaki iki yapraklı akanthus formlu çanaktan çıkan, palmetlerin göbeklerine yapışık vaziyette işlenmiş üçüncü akanthus yaprağı; kapalı palmetlerin göbekleri üzerinde dik, açık palmetlerin göbekleri üzerinde ise aşağı kıvrılmış biçimde işlenmiştir (Çiz 1.6. Res. 16). Hem lotusların çanak yapraklarında hem de palmetlerin altındaki akanthus yapraklarında kullanılan bu detaylar tüm blok üzerinde değiştirilmeden kullanılmıştır. Bu sebepten dolayı da, bu uygulamanın bezeklerin işleniş sırasında bilinçli olarak yapıldığı anlaşılmaktadır⁷⁴.

Ephesos kurban masası anthemion bezemeleri içerisindeki bezeklerde görülen bu detaylandırmalar, Pergamon anthemion bezemeleri ve Augustus dönemi anthemion ve kıvrık dal bezemeleri içerisinde, farklı tipte çiçek bezeklerinin kullanılmasına benzer şekilde, bezemeleri görsel olarak daha da zenginleştirmek ve simetri içerisindeki

tekdüzeliğe son vermek amacıyla yapılmış olmalıdır⁷⁵.

Yukarıda detaylı şekilde incelenen

1)Üçlü, Altılı, Sekizli şemaların kullanımı,

2)Palmetlerden çıkan anthemion-kıvrık dal bezeklerinin kullanımı,

3)Anthemion-kıvrık dal bezeklerindeki filizlerin bitimlerinde farklı tiplerde çiçek bezeklerinin kullanımı;

Augustus dönemi örnekleri ile birlikte değerlendirildikleri zaman, söz konusu yapılar da kullanılan kurban masalarının, Augustus döneminde bir değişiklik geçirmiş olabileceği yanıtının verilmesini kolaylaştır-

⁷⁵ Kıvrık dal bezemeleri içerisindeki filizlerin bitimlerinde farklı tipte çiçek bezeklerinin kullanılması ile anthemion bezemeleri içerisinde farklı detay özelliklerine sahip bezeklerin kullanılmasına benzer uygulamalar, Ara Pacis kıvrık dal bezemeleri içerisinde de görülmektedir. Ara Pacis kıvrık dal bezemelerinde de merkez çanağın sağında ve solunda simetrik olarak işlenmiş filizlerin bitimlerinde çiçek bezekleri ilk bakışta aynı tipte işlenmiş gibi gözükse de, dikkatli bakıldığı zaman, çiçeklerin detaylarında küçük detay farklılıklarının olduğu görülmektedir (Zanker 1988, Fig.140). Aynı şekilde, yine Ara Pacis kıvrık dalları içerisinde, izleyici tarafından ilk bakışta fark edilmeyecek kadar küçük alanlarda, bezeme alanı içerisindeki simetriyi bozacak şekilde, çeşitli hayvan betimlemelerine ve (yılan, kurbağa vb.) doğadan alınmış sahnelere (bir yılanın kuş yuvasına saldırması) yer verilmiştir (Zanker 1988, Fig. 141). Ara Pacis kıvrık dal bezemelerindeki bu uygulamalar; büyük bir olasılıkla, Augustus dönemine tarihlendirilen ve yukarıda incelenen diğer örneklerde olduğu gibi, bezemeleri zenginleştirmek, yapaylığa ve simetri içerisindeki tekdüzeliğe son vermek amacıyla yapılmıştır. Zanker de; Ara Pacis kıvrık dal bezemelerinde kullanılan bitkisel bezeklerin, ilk bakışta fark edilmeyecek şekilde, detaylandırıldıklarına deyinmiş ve daha çok bu bezeklerin taşıdığı simgesel anlamlar üzerinde durmuştur (Zanker 1988, 179-183).

⁷⁴ Kurban masasına ait diğer taç bloklarında da bu detaylar uygulanmıştır. Diğer bloklar için bkz. Muss-Bammer 2001, Abb.427, 433, 434, 435.

cak anthemion bezemelerinde görülen tipolojik ve stilistik özelliklerdir⁷⁶.

Araştırma başında verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi, Augustus döneminde, Anadolu halkının uzun süredir kullandığı

⁷⁶ Araştırma içerisinde incelediğimiz ve kurban masaları anthemion bezemelerinde tespit ettiğimiz benzer stil ve tipolojik özelliklerin görüldüğü Artemis Sunağı podyumuna ait maeander bezemeli blok üzerinde kullanılan anthemion bezemeleri de, bu sonuçlarla Augustus Dönemine tarihlendirilmelidir.

Hellenistik döneme tarihlendirilmesine rağmen Smintheus Apollon Tapınağı'nın (tapınağın Hellenistik döneme tarihlendirilmesi için bkz: H.Weber, " Zum Apollon Smintheus Tempel der Troas, *IstMitt* 16, 1966; Orhan Bingöl, "Der Aufbau des Smintheion in der Troas", *Hermogenes und die hochhellenistische Architektur Ed. Hoepfner-Schwandner*, 1990, 45-50; diğer literatür için bkz.: Rumscheid 1994, 9 - taf. band) son yıllarda yapılan çalışmalarda Augustus dönemi ile bağlantılı olduğuna dair görüşler ileri sürülmüştür (K. Görkay, "An Early-Imperial Podium Temple at Alexandria Troas", *PATRIS UND IMPERIUM, Kulturelle und politische Identität in den Städten der römischen Provinzen Kleinasien in der frühen Kaiserzeit. Kolloquium Köln, 1998 November*, 2002, dn.48). Tapınak hakkında çalışan ilk araştırmacılar tarafından da Smintheus Apollon Tapınağının tarihi hakkında Görkay'ın kine benzer yorumlar yapılmıştır (Roma dönemine tarihlendirilmesine yönelik literatür için bkz. Rumscheid 1994, 9 - taf.band). Tüm bu yorumlara paralel olarak, Apollon Smintheus Tapınağının arşitrav ve eğimli sima bloklarında; Magnesia, Pergamon ve Ephesos Sunakları kurban masalarındaki anthemion bezemelerine ve yukarıda verilen Augustus dönemine tarihlendirilen yapılarıdaki diğer örneklere benzer şekilde, Augustus dönemi anthemion bezemeleri tipolojik özelliklerinin (*eğimli sima bezemelerindeki palmet altından çıkan anthemion-kıvrık dal bezekleri ile arşitrav bloklarındaki, üçlü şema kullanımı*) kullanıldığı görülmektedir (Smintheus örnekleri için, bkz. F. Rumscheid, "Die Ornamentik des Apollon-Smintheus-Tempels in der Troas", *IstMitt* 45, 1995, 25-55, Abb.7, Taf.23,5). Bu nedenle, anthemion bezemelerinde görülen bu tipolojik özellikler ışığı altında, yapının mimarisi üzerinde yeni çalışmaların yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Böyle detaylı bir çalışmanın, araştırma kapsamı dışında olmasından dolayı, Apollon Smintheus Tapınağı örnekleri bu araştırma içerisinde değerlendirilmemiştir.

yerel tanrılara ait kutsal alanlarda büyük değişiklikler, onarımlar ve yenilemeler yapılmıştır. Ephesos Artemis Sunağı, Magnesia Artemis Sunağı ve Pergamon Büyük Sunak kurban masalarının; sunaklar içerisindeki bağımsız konumları, dış cephe mimarisi ile olan farklılıkları⁷⁷ ve anthemion bezemelerinin Augustus dönemi tipolojik özelliklerini yansıtması, bu üç sunağın Augustus Döneminde yenilenmiş, değiştirilmiş veya onarılmış olabileceğini gösterir somut kanıtlar niteliğindedir. Sunakların kurban masalarındaki bu uygulama, diğer kentlerde olduğu gibi, imparatorluğun Augustus kültü ile birlikte eyaletlerde yürüttüğü siyasi propagandanın ve kültürün getirdiği yeniliklerin mimari dokuya bir yansımasıdır.

Görkem Kökdemir,
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Klasik Arkeoloji ABD Doktora Programı
e-mail: gorkem_kokdemir@yahoo.com

⁷⁷ Bkz. dn.47.

ÇİZİM VE RESİMLERİN LİSTESİ⁷⁸:

- Çizim 1.1** Ephesos Artemis Sunağı ve avlusu içerisinde kurbanların yakılması için düzenlenmiş Eschara, Muss-Bammer 2001.
- Çizim 1.2** Magnesia Artemis Sunağı ve avlusu içerisindeki kurban masası, Çetin 2003.
- Çizim 1.3** Pergamon Büyük Sunak ve avlusu içerisindeki kurban masası, Hoepfner 1996b.
- Çizim 1.4** Magnesia Artemis Sunağı Kurban Masası Tacı, Anthemion Şeması Üçlü Şema, Humann 1904.
- Çizim 1.5** Ephesos Artemis Sunağı Podyum Bloğu Tacı, Anthemion Şeması Altılı Şema, Muss-Bammer 2001.
- Çizim 1.6** Ephesos Artemis Sunağı Kurban Masası Tacı, Anthemion Şeması Sekizli Şema, Muss-Bammer 2001.
- Resim 1** Magnesia Artemis Sunağı, Kurban Masası Taç Bloğu, Humann 1904, Abb.91.
- Resim 2** Magnesia Artemis Sunağı, Kurban Masası Taç Bloğu.
- Resim 3** Magnesia Artemis Sunağı, Kurban Masası Taç Bloğu.
- Resim 4** Magnesia Artemis Sunağı, Kurban Masası Tacı, Üçlü Şema.
- Resim 5** Magnesia Artemis Sunağı, Kurban Masası Tacı, Üçlü Şema, Humann 1904, Abb.91.
- Resim 6** Magnesia Artemis Sunağı, Kurban Masası Tacı, Üçlü Şema.
- Resim 7** Roma Aemilia Bazilikası, Üçlü Şema, Strong-Perkins 1962, Taf. XIX b.
- Resim 8** Magnesia Propylonu, doğu cephe arşitrav, Üçlü Şema
- Resim 9** Stratonikeia Tapınak, Üçlü Şema, Tırpan 1998, Res. 24b.
- Resim 10** Magnesia Propylonu, Batı Cephe, Sima, Üçlü Şema
- Resim 11** Priene Bouleuterion, Altar, Üçlü Şema, Rumscheid 1994, Taf. 164.4.
- Resim 12** Hierapolis, Lahit Kapağı, Üçlü Şema, D'Andria 1987, 101 .
- Resim 13** Ephesos, "Socle" Yapısı, Üçlü Şema, Strocka 1978, Abb.21.
- Resim 14** Ephesos Sunak, Podyum Bloğu Tacı, Altılı Şema, Rumscheid 1994, Taf. 36.4.
- Resim 15** Magnesia Propylonu, Doğu Cephe Sima, Altılı Şema.
- Resim 16** Didyma Apollon Tapınağı, Sütun Kaidesi, Altılı Şema, Knackfuss 1941, Taf. 160 F718.
- Resim 17** Ephesos Artemis Sunağı, Kurban Masası Tacı, Sekizli Şema, Rumscheid 1994, Taf. 35.7
- Resim 18** Ephesos M.Mithridates Anıtı, Geison, Sekizli Şema, Rumscheid 1994, Taf. 38.2.
- Resim 19** Magnesia Propylonu, Doğu Cephe Sima, Sekizli Şema

⁷⁸ Fotoğraflar, kaynak belirtilmediği sürece, Magnesia ad Maeandrum Kazı Başkanlığı Fotoğraf Arşivine aittir.

- Resim 20** Didyma Apollon Tapınağı, Sütun Kaidesi, Sekizli Şema, Pülz 1989, Taf. 2.2.
- Resim 21** Priene Athena Tapınağı, Geison, İkili Şema Tip a, Rumscheid 1994, Taf. 156.10.
- Resim 22** Halikarnassos Mausoleum, Sima, İkili Şema Tip b, Rumscheid 1994, Taf. 48.1
- Resim 23** Didyma Apollon Tapınağı Naiskosu, Friz, Dörtlü Şema, Knackfuss 1941, Taf. 202 F 548a.
- Resim 24** Pergamon, Kurban Masası, palmet altındaki çanaktan çıkan anthemion-kıvrık dallar, Rumscheid 1994, Taf. 124.3.
- Resim 25** Ephesos, Kurban Masası, palmet altındaki çanaktan çıkan anthemion-kıvrık dallar, Rumscheid 1994, Taf. 35.7.
- Resim 26** Magnesia, Propylon, doğu cephe sima, palmet altındaki çanak yapraklardan çıkan anthemion-kıvrık dallar
- Resim 27** Magnesia, Propylon, doğu cephe arşitrav, palmet altındaki çanak yapraklardan çıkan anthemion-kıvrık dallar
- Resim 28** Didyma, Apollon Tapınağı, taç bloğu, palmet altındaki çanak yapraklardan çıkan anthemion-kıvrık dallar, Knackfuss 1941, Taf.174 F470.
- Resim 29** Magnesia, Kurban Masası tacı, palmet göbekten çıkan anthemion-kıvrık dallar, Humann 1904, Abb.91.
- Resim 30** Ephesos, Sunak, podyum bloğu tacı, palmet göbekten çıkan anthemion-kıvrık + dallar, Rumscheid 1994, Taf. 36.4.
- Resim 31** Ankyra, Tapınak, palmet göbekten çıkan anthemion-kıvrık dallar, Rumscheid 1994, Taf. 5.2.
- Resim 32** Ephesos, Memmius Anıtı, friz, palmet göbekten çıkan anthemion-kıvrık dallar, Outschar 1990, Abb.16.
- Resim 33** Magnesia, Propylonu, anta başlığı, palmet göbekten çıkan anthemion-kıvrık dallar, Rumscheid 1994, Taf. 90.5
- Resim 34** Antiocheia Tapınak, arşitrav, palmet göbekten çıkan anthemion-kıvrık dallar, Rumscheid 1994, Taf. 6.8.
- Resim 35** Priene, Bouleuterion Altarı, palmet göbekten çıkan anthemion-kıvrık dallar, Rumscheid 1994, Taf. 164.4.
- Resim 36** Ephesos, Mithridates Anıtı, palmet göbekten çıkan anthemion-kıvrık dallar, Rumscheid 1994, Taf. 38.1
- Resim 37** Sagalassos, sunu sütunu kaidesi, palmet göbekten çıkan anthemion-kıvrık dallar, Vandeput 1997, Pl. 15.3
- Resim 38** Lagina, Propylon, palmet göbekten çıkan anthemion-kıvrık dallar, Rumscheid 1994, Taf. 75.3.
- Resim 39** Priene, Athena Tapınağı, lotustan çıkan anthemion-kıvrık dallar, Rumscheid 1994, Taf. 151.3
- Resim 40** Miletos, Dionysos Tapınağı, lotustan çıkan anthemion-kıvrık dallar, Rumscheid 1994, Taf. 97.3.
- Resim 41** Priene, Kutsal Stoa, lotustan çıkan anthemion-kıvrık dallar, Rumscheid 1994, Taf. 165.2.

- Resim 42** Miletos, Eumenes Gymnasionu, lotustan çıkan anthemion-kıvrık dallar, Rumscheid 1994, Taf. 103.2
- Resim 43** Belevi, Mausoleum, bağımsız anthemion-kıvrık dallar, Rumscheid 1994, Taf. 14.2
- Resim 44** Erekhtheion, rozet bitimli anthemion-kıvrık dallar, Paton – Stevens 1927, Pl. XXXVII.2.
- Resim 45** Epidauros Tholos, açık palmet bitimli anthemion-kıvrık dallar, Voigtländer 1975, Taf. 5.1.
- Resim 46** Thasos, Agora, çiçek bitimli anthemion-kıvrık dallar, Voigtländer 1975, Taf. 5.2
- Resim 47** Pergamon, Kurban Masası, farklı tiplerde işlenmiş anthemion-kıvrık dal bitimleri, Dreyfus- Schraudolph 1996, 101, Cat.no.34.
- Resim 48** Magnesia Propylon, Berlin'deki doğu cephe köşe siması, iki farklı tipte işlenmiş anthemion-kıvrık dal bitimleri.
- Resim 49** Magnesia Propylon, anta başlığı, farklı tipte işlenmiş kıvrık dal bitimleri, Rumscheid 1994, Taf. 90.4
- Resim 50** Stratonikeia Tapınak, anta başlığı, farklı tipte işlenmiş kıvrık dal bitimleri, Tırpan 1998, Res. 72 a.
- Resim 51** Stratonikeia Tiyatro, alınlık, farklı tipte işlenmiş kıvrık dal bitimleri, Mert 2002, Abb.13.
- Resim 52** Gümüş Krater, farklı tipte işlenmiş kıvrık dal bitimleri, Zanker 1988, Fig.188.
- Resim 53** Mermer Masa, farklı tipte işlenmiş kıvrık dal bitimleri, Zanker 1988, Fig.211
- Resim 54** Priene Athena Tapınağı, anta başlığı, aynı tipte işlenmiş kıvrık dal bitimleri, Rumscheid 1994, Taf. 151.5.
- Resim 55** Priene Zeus(?) Tapınağı, anta başlığı, aynı tipte işlenmiş kıvrık dal bitimleri, Rumscheid 1994, Taf. 162.7.
- Resim 56** Samos Gymnasion, anta başlığı, aynı tipte işlenmiş kıvrık dal bitimleri, Rumscheid 1994, Taf. 178.6.

Kurban Masalarındaki Anthemion Bezemelerinin Augustus Dönemi Tipolojik ve Stilistik Özellikleri

Augustus	<i>Roma Aemilia</i> Bazilikası	Geison	½ KP – L – AP – ½ KP
Augustus	<i>Stratonikeia</i> Tapınak	Arşitrav	½ KP – L – AP – ½ KP
Augustus	<i>Priene</i> Bouleuterion	Altar Kaide	½ KP – La – Lb – ½ KP
Augustus	<i>Magnesia</i> Propylon	Sima Batı Cephe	½ KP – AP – AP – ½ KP
Augustus	<i>Magnesia</i> Propylon	Arşitrav Doğu Cephe	½ KP – APa – APb – ½ KP
Claudius	<i>Hierapolis</i>	Lahit Kapağı	½ KP – APa – APb – ½ KP
Nero	<i>Ephesos</i> “Socle” Yapısı (?)	Saçaklık	½ KP – AP – AP – ½ KP
	<i>Magnesia</i> Sunak	Kurban Masası Tacı	½ KP – AP – AP – ½ KP
	<i>Magnesia</i> Sunak	Kurban Masası Tacı	½ KP – L – AP – ½ KP

Tablo 1: Üçlü Şema Örnekleri

Augustus	<i>Magnesia</i> Propylon	Sima Doğu Cephe	½ KP-L-APa-L-APb-L-½ KP
Hadrian	<i>Didyma</i> Tapınak	Kaide	½ KP-L-APa-L-APb-L-½ KP
	<i>Ephesos</i> Sunak	Podyum	½ KP-L-AP-L-AP-L-½ KP

Tablo 2: Altılı Şema Örnekleri

Augustus	<i>Magnesia</i> Propylon	Sima Doğu Cephe	½ KP – L – APa- L - KP-L- APb- L - ½ KP
Augustus	<i>Ephesos</i> M. Mithridates Kapısı	Geison	½ KP – L – APa- L - KP-L- APb- L - ½ KP
Hadrian	<i>Didyma</i> Tapınak	Kaide	½ KP – L – APa- L - KP-L- APb- L - ½ KP
	<i>Ephesos</i> Sunak	Kurban Masası	½ KP – L – APa- L - KP-L- APb- L - ½ KP

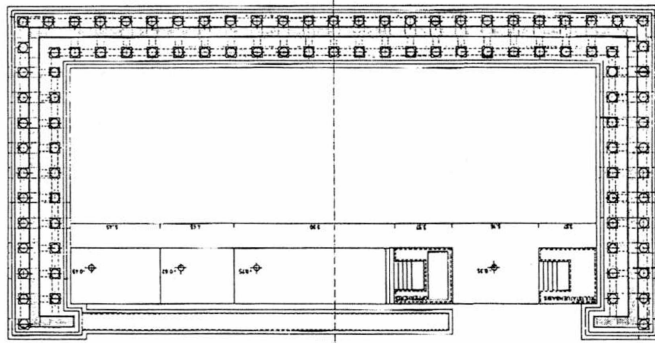
Tablo 3: Sekizli Şema Örnekleri

Augustus	<i>Magnesia</i> Propylon	Sima Doğu Cephe	Çanak Yapraklarından
Augustus	<i>Magnesia</i> Propylon	Arşitrav Doğu Cephe	Çanak Yapraklarından
Hadrian	<i>Didyma</i> Tapınak	Arşitrav Tacı	Çanak Yapraklarından
	<i>Ephesos</i> Sunak	Kurban Masası	Çanak Yapraklarından
	<i>Pergamon</i> Sunak	Kurban Masası	Çanak Yapraklarından
Augustus	<i>Magnesia</i> Propylon	Anta Başlığı	Göbekten
Augustus	<i>Ephesos</i> C.Memmius Anıtı	Friz	Göbekten
Augustus	<i>Ephesos</i> M.Mithridates Kapısı	Geison	Göbekten
Augustus	<i>Lagina</i> Propylon	Hypeterion	Göbekten
Augustus	<i>Antiocheia</i> Tapınak	Arşitrav	Göbekten
Augustus	<i>Sagalassos Sunu Sütumu</i>	Kaide	Göbekten
Augustus	<i>Priene</i> Bouleuterion	Altar Kaide	Göbekten
Augustus	<i>Ankyra</i> Tapınak	Duvar Tacı	Göbekten
Flavius	<i>Miletos</i> Tiyatro	Geison	Göbekten
	<i>Magnesia</i> Sunak	Kurban Masası Tacı	Göbekten
	<i>Ephesos</i> Sunak	Podyum	Göbekten

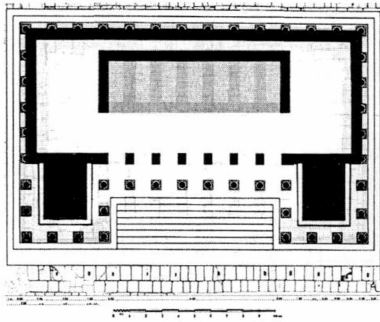
Tablo 4: Palmetten Çıkan Anthemion – Kıvrık Dal Bezek Örnekleri

Kent	Yapı	Eleman	Şema	Kıvrık Dalların Çıktığı Bezekler	Tarih	Kaynakça
HALIKARNASSOS	MAUSOLEUM	Sima	İkili Şema tipB	Lotus	M.Ö.350	Rumscheid 1994, 21 (Taf. Band), Taf.47.2
PRIENE	ATHENA TAPINAĞI	Anta Geison Sima	İkili Şema tip-A İkili Şema tip-A Dörtlü Şema	Lotus Lotus Lotus	M.Ö.350	Rumscheid 1994, 69 (Taf. Band) Taf.151.4 / 156.10 / 151.3
DIDYMA	APOLLON TAPINAĞI NAISKOS	Sima Anta Friz	İkili Şema tipB İkili Şema tip-A Dörtlü Şema	Lotus Lotus Lotus	M.Ö.300-250-225	Rumscheid 1994, 13 (Taf. Band), Taf.31.3
BELEVI	MAUSOLEUM	Friz	İkili Şema tipB	Bağunsuz	M.Ö. 290-270	Rumscheid 1994, 8 (Taf. Band), Taf.14.2.
MILETOS	DIONYSOS TAPINAĞI	Friz Anta	Dörtlü Şema İkili Şema tip-A	Lotus Lotus	M.Ö. 3.yüzyıl M.Ö. 175-150	Rumscheid 1994, 43 vd. (Taf. Band) Taf.97.3 Koçhan 1995, 110.
KLAROS	APOLLON KUTSAL ALANI (?)	Anta	Dörtlü Şema	Lotus	M.Ö.250 M.Ö. 125-100	Rumscheid 1994, 21 (Taf. Band) Taf.57.3 Koçhan 1997,151.
MAGNESIA	ARTEMIS TAPINAĞI	Anta Sima Arşitrav	İkili Şema tipB Dörtlü Şema İkili Şema tip-A	Lotus Lotus Lotus	M.Ö.220-205 M.Ö. 150-120	Rumscheid 1994, 39 (Taf. Band), Taf. 83.2 / 81.2 / 80.7. Koçhan 1990, 229.
MAGNESIA	ARTEMIS SUNAĞI	Sima	Dörtlü Şema	Lotus	M.Ö.220-205 M.Ö. 160-150	Rumscheid 1994, 39 (Taf. Band) Taf.83.3 Koçhan 1995, 112.
MAGNESIA	ZEUS TAPINAĞI	Anta	Dörtlü Şema	Lotus	M.Ö.220-176	Rumscheid 1994, 40 (Taf. Band) Taf.88.3
MILETOS	BOULETERION	Sima	İkili Şema tipB	Lotus	M.Ö.175-164	Rumscheid 1994, 45 (Taf. Band), Taf. 100.2
MILETOS	HELLENİSTİK GYMNASION	Sima	Dörtlü Şema	Bağunsuz	M.Ö 160 civarı	Koçhan 1995,111, Lev.10b.
MILETOS	EUMENES GYMNASIONU	Sima	İkili Şema tipB	Lotus	M.Ö.159	Rumscheid 1994, 16 (Taf. Band), Taf. 103.2
SELGE	ZEUS TAPINAĞI	Sima?	İkili Şema tipB	Lotus	M.Ö. 200-150	Rumscheid 1994, 83 (Taf. Band), Taf. 182.1
TEOS	DIONYSOS	Arşitrav	İkili Şema tipB	Lotus	M.Ö.175-150	Rumscheid 1994, 81 vd (Taf. Band), Taf. 185.2
PRIENE	ZEUS (?) TAPINAĞI	Sima	Dörtlü Şema	Lotus	M.Ö. 150 civarı M.Ö.225-200	Rumscheid 1994, 73 (Taf. Band) Taf.164.2 Koçhan 1995, 104.
PRIENE	KUTSAL STOA	Sima	Dörtlü Şema	Lotus	M.Ö.155-125	Rumscheid 1994, 74 (Taf. Band) Taf.165.2
PRIENE	YUKARI GYMNASION	Anta	İkili Şema tip-A	Lotus	M.Ö. 150-100	Rumscheid 1994, 46 vd (Text Band), Taf.167.6
LAGINA	HEKATE TAPINAĞI	Friz	İkili Şema tipB	Lotus	M.Ö.81 sonrası	Rumscheid 1994, 33 (Taf. Band), Taf.74.9

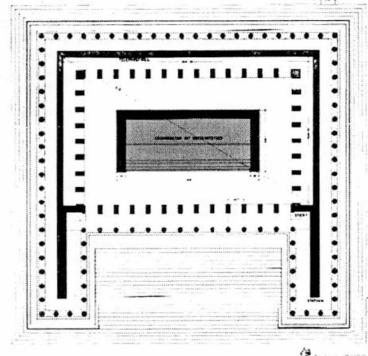
Tablo 5: Hellenistik Dönem anthemion şema tipleri ve anthemion - kıvrık dalların çıktığı bezekler

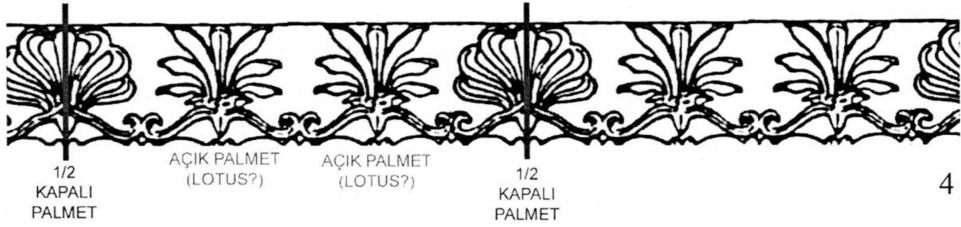
1

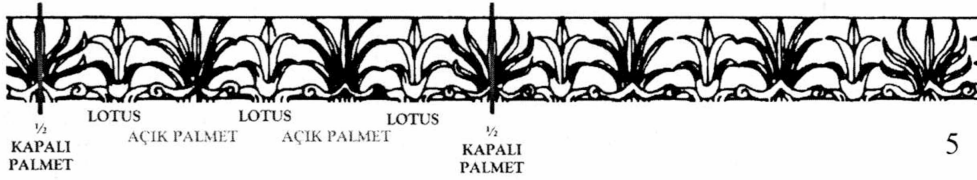
2

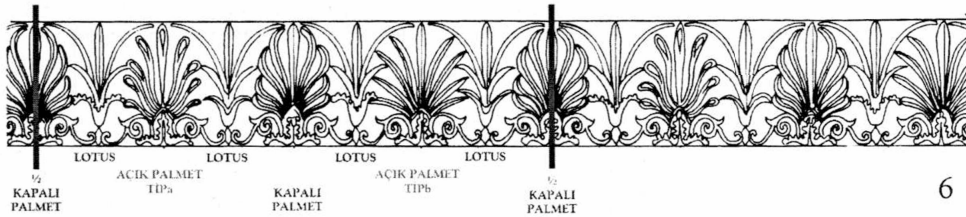
3

4

5

6

Çizim 1